

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Bakalářská práce

Možnosti výchovy k ochraně přírody u předškolních dětí

Vypracovala: Mgr. Zdeňka Vejdělková
Vedoucí práce: RNDr. Tomáš Ditrich, Ph.D.

České Budějovice 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě Pedagogickou fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledky obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

Datum:

Podpis studenta:

Anotace

Cílem bakalářské práce je vytvoření učebního programu pro výchovu k ochraně přírody u předškolních dětí. Výukové materiály jsou tematicky zaměřeny na moderní témata ochrany přírody a jsou určeny pro předškolní děti. Učební program je koncipován jako příprava a náměty pro učitele v mateřských školách.

Annotation

The goal of the thesis is to create a teaching portfolio for education area of protect of nature. Educational materials are thematically focused on modern themes of nature and are intended for preschool children. Teaching program is designed as preparation and suggestions for teachers in kindergartens.

Poděkování

Děkuji RNDr. Tomáši Ditrichovi, Ph.D. za vedení mé bakalářské práce. Jeho cenné rady mi pomohly k úspěšnému dokončení bakalářské práce. Dále bych chtěla poděkovat paní ředitelce Mgr. Marii Bízkové z Mateřské školy pro zrakově postižené v Českých Budějovicích za vstřícnosti při realizaci výukových programů.

Obsah

ÚVOD	7
TEORETICKÁ VÝCHODISKA	8
RÁMCOVÝ VZDĚLÁVACÍ PROGRAM PRO PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ (RVP PV)	8
POJEM ENVIRONMENTÁLNÍ VÝCHOVA	14
METODIKA SEZNAMOVÁNÍ DĚTÍ S PŘÍRODOU	15
SPECIFIKA VZDĚLÁVÁNÍ PŘEDŠKOLNÍCH DĚTÍ A DĚTÍ SE ZRAKOVÝM POSTIŽENÍM	18
PEDAGOGICKÉ ZÁSADY	20
MODERNÍ POHLED NA OCHRANU PŘÍRODY	24
METODIKA ZPRACOVÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	30
VÝSLEDKY	35
VÝUKOVÝ PROGRAM Č. 1	36
NÁZEV TEMATICKÉHO CELKU: UNIFORMITA KRAJINY - ZVÍŘATA, ROSTLINY A JEJICH DOMOVY	36
VÝUKOVÝ PROGRAM Č. 2	41
NÁZEV TEMATICKÉHO CELKU: MOTÝLÍ RESERVACE - MODRÁSEK BAHENNÍ	41
VÝUKOVÝ PROGRAM 3. CHCEME MOTÝLY V NAŠÍ ŠKOLCE	45
NÁZEV TEMATICKÉHO CELKU: CHCEME MOTÝLY V NAŠÍ ŠKOLCE	45
VÝUKOVÝ PROGRAM 4. CHCEME BROUKY V NAŠÍ ŠKOLCE	51
NÁZEV TEMATICKÉHO CELKU: CHCEME BROUKY V NAŠÍ ŠKOLCE	51
REALIZACE VÝUKOVÝCH PROGRAMŮ	55
ZÁVĚR	56
SEZNAM LITERATURY	57

Úvod

Jako téma bakalářské práce jsem si zvolila Možnosti výchovy k ochraně přírody u předškolních dětí. Zaměřila jsem se konkrétně na vytváření výukových programů s tématy moderní ochrany přírody. Téma mě zaujalo z toho důvodu, že mi může pomoci v praxi při práci učitelky v mateřské škole. Portfolio je sestavené tak, aby sloužilo jako inspirace nebo příprava pro učitele v mateřské škole. V mé práci jsou obsaženy pokyny jak pracovat s výukovým programem. Samotné portfolio obsahuje texty pro učitele a nabídku činností pro práci s předškolními dětmi v mateřské škole.

Cílem práce bylo nejen vytvoření výukových programů, ale i jejich ověření v praxi. Vedle efektivity jsem chtěla i vyhovět potřebám žáků se zrakovým postižením, protože výukové materiály byly vyzkoušeny v mateřské škole pro děti se zrakovým postižením, kde pracuji 4 roky jako učitelka.

Teoretická východiska

Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (RVP PV)

Vzhledem k tomu, že výchova a vzdělávání v mateřských školách jsou uskutečňovány na základě rámcových vzdělávacích programů, považuji za vhodné, aby o nich bylo v této práci pojednáno.

V souladu s novým školským zákonem a v návaznosti na obecné cíle vzdělávání tímto zákonem stanovené, RVP PV postihuje a charakterizuje široce pojatý elementární vzdělanostní základ, na který může bezprostředně navazovat nejen povinné vzdělávání, ale který zároveň otevírá dítěti cestu celoživotního rozvoje a učení. RVP PV je základní osnovou pedagogického programu v předškolních institucích a obsahuje:

- obecné cíle předškolního vzdělávání
- rámcový obsah předškolního vzdělávání v pěti oblastech (biologické, psychologické, interpersonální, sociálně-kulturní a environmentální), a to formou popisu:
- základní charakteristiky každé z těchto oblastí a jejich vzdělávacích záměrů
- vzdělávacích cílů specifických pro každou jednotlivou oblast
- hlavních činností, resp. příležitostí, které by v konkrétní oblasti mělo předškolní vzdělávání nabízet a zajišťovat
- očekávaných výsledků, resp. kompetencí, které dítě vzděláváním v té které oblasti zpravidla získává
- hlavních rizik, která znesnadňují průběh vzdělávání a která mohou v jednotlivých oblastech ohrozit jeho výsledky
- podmínky předškolního vzdělávání, tj. věcné, sociální, organizační a odborné charakteristiky vzdělávacího prostředí, které ovlivňují kvalitu poskytovaného vzdělávání
- možnost využití RP ve vzdělávání dětí se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí nadaných

- požadavky na pedagogické hodnocení v předškolním vzdělávání
- základní požadavky na práci a profesionální odpovědnost předškolního pedagoga
- zásady a doporučení pro zpracování školního vzdělávacího programu

Pro potřeby této bakalářské práce byly za stěžejní vytýčeny tyto dílčí cíle:

Dílčí vzdělávací cíle (co pedagog u dítěte podporuje)

- seznamování s místem a prostředím, ve kterém dítě žije, a vytváření pozitivního vztahu k němu
- pochopení, že změny způsobené lidskou činností mohou prostředí chránit a zlepšovat, ale také poškozovat a ničit
- osvojení si poznatků a dovedností potřebných k vykonávání jednoduchých činností v péči o okolí při spoluvytváření zdravého a bezpečného prostředí a k ochraně dítěte před jeho nebezpečnými vlivy
- rozvoj úcty k životu ve všech jeho formách
- rozvoj schopnosti přizpůsobovat se podmínkám vnějšího prostředí i jeho změnám
- vytvoření povědomí o vlastní sounáležitosti se světem, s živou a neživou přírodou, lidmi, společnostmi, planetou Zemí

Pro navržení témat a hlavně vytvoření vhodné formy výukového programu je pro tuto práci podstatná tato vybraná vzdělávací nabídka z uvedených v RVP PV, neboli to, co pedagog dítěti nabízí:

Vzdělávací nabídka (co pedagog dítěti nabízí)

- přirozené pozorování blízkého prostředí a života v něm, okolní přírody, kulturních i technických objektů, vycházky do okolí, výlety
- aktivity zaměřené k získávání praktické orientace v obci (vycházky do ulic, návštěvy obchodů, návštěvy důležitých institucí, budov a dalších pro dítě významných objektů)
- sledování událostí v obci a účast na akcích, které jsou pro dítě zajímavé
- poučení o možných nebezpečných situacích a dítěti dostupných způsobech, jak se chránit (dopravní situace, manipulace s některými předměty a přístroji, kontakt se zvířaty, léky, jedovaté rostliny, běžné chemické látky, technické přístroje, objekty a jevy, požár, povodeň a jiné nebezpečné situace a další nepříznivé přírodní a povětrnostní jevy), využívání praktických ukázek varujících dítě před nebezpečím
- hry a aktivity na téma dopravy, cvičení bezpečného chování v dopravních situacích, kterých se dítě běžně účastní, praktický nácvik bezpečného chování v některých dalších situacích, které mohou nastat
- praktické užívání technických přístrojů, hraček a dalších předmětů a pomůcek, se kterými se dítě běžně setkává
- přirozené i zprostředkované poznávání přírodního okolí, sledování rozmanitostí a změn v přírodě (příroda živá i neživá, přírodní jevy a děje, rostliny, živočichové, krajina a její ráz, podnebí, počasí, ovzduší, roční období)
- práce s literárními texty, s obrazovým materiálem, využívání encyklopedií a dalších médií
- kognitivní činnosti (kladení otázek a hledání odpovědí, diskuse nad problémem, vyprávění, poslech, objevování)
- praktické činnosti, na jejichž základě se dítě seznamuje s různými přírodními i umělými látkami a materiály ve svém okolí a jejichž prostřednictvím získává zkušenosti s jejich vlastnostmi (praktické pokusy, zkoumání, manipulace s různými materiály a surovinami)
- pozorování životních podmínek a stavu životního prostředí, poznávání ekosystémů (les, louka, rybník apod.)

- ekologicky motivované hrové aktivity (ekohry)
- smysluplné činnosti přispívající k péči o životní prostředí a okolní krajinu, pracovní činnosti, pěstitelské a chovatelské činnosti, činnosti zaměřené k péči o školní prostředí, školní zahradu a blízké okolí

Výukový program, který je součástí této práce by měl přispět k tomu, aby pomohl dítěti přiblížit se k očekávaným výstupům, nejlépe ke všem a co nejlíže. Níže jsou vypsány všechny očekávané výstupy uvedené v RVP PV, k jejichž zvládnutí může dítěti nejvíce pomoci výukový program, který je součástí této práce:

Očekávané výstupy (co dítě na konci předškolního období zpravidla dokáže)

- orientovat se bezpečně ve známém prostředí i v životě tohoto prostředí (doma, v budově mateřské školy, v blízkém okolí)
- zvládat běžné činnosti a požadavky na dítě kladené i jednoduché praktické situace, které se doma a v mateřské škole opakují, chovat se přiměřeně a bezpečně doma i na veřejnosti (na ulici, na hřišti, v obchodě, u lékaře apod.)
- uvědomovat si nebezpečí, se kterým se může ve svém okolí setkat, a mít povědomí o tom, jak se prakticky chránit (vědět, jak se nebezpečí vyhnout, kam se v případě potřeby obrátit o pomoc)
- osvojit si elementární poznatky o okolním prostředí, které jsou dítěti blízké, pro ně smysluplné a přínosné, zajímavé a jemu pochopitelné
- mít povědomí o širším společenském, věcném, přírodním, kulturním, technickém prostředí i jeho dění v rozsahu praktických zkušeností

a dostupných praktických ukázek v okolí dítěte

- vnímat, že svět má svůj řád, že je rozmanitý a pozoruhodný, nekonečně pestrý a různorodý - jak svět přírody, tak i svět lidí (mít elementární povědomí o existenci různých národů a kultur, různých zemích, o planetě Zemi, vesmíru apod.)
- všimnout si změn a dění v nejbližším okolí
- porozumět, že změny jsou přirozené a samozřejmé (všechno kolem se mění, vyvíjí, pohybuje a proměňuje a že s těmito změnami je třeba v životě počítat), přizpůsobovat se běžně proměnlivým okolnostem doma i v mateřské škole
- mít povědomí o významu životního prostředí (přírody i společnosti) pro člověka, uvědomovat si, že způsobem, jakým se dítě i ostatní v jeho okolí chovají, ovlivňují vlastní zdraví i životní prostředí
- rozlišovat aktivity, které mohou zdraví okolního prostředí podporovat a které je mohou poškozovat, všimnout si nepořádků a škod, upozornit na ně

Vzdělávací program by měl být vytvořen tak, aby byla minimalizována rizika, která ohrožují úspěch vzdělávacích záměrů. Níže jsou vypsána všechna rizika uvedená v RVP PV:

Rizika (co ohrožuje úspěch vzdělávacích záměrů pedagoga)

- nedostatek příležitostí vidět a vnímat svět v jeho pestrosti a změně, v jeho dění a řádu
- nedostatečné a nepřiměřené informace, nedostatečné, nepravdivé nebo žádné odpovědi na otázky dětí
- jednotvárná, málo rozmanitá nabídka činností, málo podnětné, málo pestré a málo obměňované prostředí, nebo prostředí nepřehledné, neupravené, neuspořádané, s nadbytkem hraček a věcí
- výběr a nabídka témat, která jsou životu dítěte příliš vzdálená, pro jeho vnímání a chápání náročná, která přesahují přirozenou zkušenost dítěte a nejsou pro dítě prakticky využitelná
- užívání abstraktních pojmů, předávání „hotových“ poznatků

- převaha zprostředkovaného poznávání světa (obraz, film)
- nedostatek pozornosti prevenci vlivů prostředí, které mohou být pro dítě nezdravé a nebezpečné
- nedodržování pravidel péče o zdravé prostředí v provozu mateřské školy
- špatný příklad dospělých (chování ohrožující životní prostředí, neekologické postoje, xenofobní chování, lhostejnost k problémům kolem sebe a neochota podílet se na jejich řešení)
- uzavřenost školy a jejího vzdělávacího programu vůči existujícím problémům a aktuálnímu dění

(RVP PV, 2004)

Pojem environmentální výchova

Environmentální výchova nemá jednotnou definici a různými autory je chápána odlišně. Proto zde uvádím příklady definic tohoto pojmu:

- Hlavním cílem environmentální výchovy je odpovědné environmentální chování, tj. takové chování, kdy lidé berou při svém rozhodování v potaz dopady možných řešení na životní prostředí a zapojují se do aktivit určených ke zvýšení kvality životního prostředí a kvality života. Úkolem environmentální výchovy pak je vybavit k tomuto cíli žáky odpovídajícími znalostmi, dovednostmi a motivací (RVP PV, 2014).
- Environmentální výchova je termín zaváděný ministerstvem životního prostředí od konce 90. let minulého století. Odhaluje důsledky lidské činnosti, která působí devastaci a ohrožuje život na Zemi. Ukazuje možné způsoby potřebné k dosažení pozitivních změn v životním prostředí. Vychovává k odpovědnému vztahu k přírodě a pochopení její nenahraditelné ceny pro život všech. Má za úkol budovat v lidech pozitivní vztah k přírodě, schopnost estetických prožitků v souvislosti s přírodou, zabývá se poznáváním vztahů v přírodě a vlivem člověka na ni. Věnuje se budování správných hodnot, postojů a kompetencí k péči o přírodu, připravenosti k angažovanému jednání. Součástí těchto postojů by mělo být i to, aby se člověk uměl omezit, odříct si, vzdát se něčeho ve prospěch budoucnosti planety (Leblová, 2012).

Environmentální výchova tedy seznamuje děti s šetrným přístupem k životnímu prostředí a ukazuje jim následky nevhodného přístupu. Působí i na jejich pozitivní morální a volní vlastnosti ve vztahu k živé i neživé přírodě.

Metodika seznamování dětí s přírodou

Podle Opravilové (1980) pojetí mateřských škol bylo ovlivněno změnou struktur a obsahu obecného vzdělávání. Cíle předškolní výchovy jsou náročnější. Základem nového pojetí rozvíjení poznání u dítěte předškolního věku je akcent na poznávání okolního světa za účasti všech stránek osobnosti dítěte, racionální, emocionální

i volní. Toto pojetí vychází z vědeckého výzkumu psychologie učení a intelektuálního vývoje předškolního dítěte.

Směřovat děti k řešení problémů v přírodě i mezi lidmi znamená podle Máchala (2000) podporovat příležitosti pro utváření a vyjadřování vlastních názorů žáků, formování jejich proekologických názorů. Dále doporučuje klást větší důraz na postoje žáka k dané problematice než na vědomosti. Což ovšem nelze chápat jako podcenění znalostí, bez kterých je utváření žádoucích postojů z hola nemožné.

Podle Bureše (1997) by ekologická výchova měla u dětí utvářet základní hygienické a sociálně kulturní dovednosti a návyky ve vztahu k životnímu prostředí, probouzet citový vztah k přírodě, k výtvorům lidské práce i k lidem samotným a poskytnout základní poznatky o správném a nesprávném vztahu a chování člověka k životnímu prostředí. Máchala a Bureš tedy shodně upřednostňují vytváření kladného vztahu k přírodě u dětí předškolního věku. Dále Bureš (1997) doporučuje seznamovat děti s okolní přírodou přímým pozorováním, pozorováním a prací v koutku živé přírody s rostlinami a zvířaty, stykem dětí se zvířaty. Opravilová (1980) upozorňuje na podstatný rozdíl u dětí a dospělých při seznamování se s přírodou v tom, že dospělému to může připadat primitivní a samozřejmé, ale pro dítě tomu tak není, dítě se musí učit koordinaci těla a orientaci v prostoru i osvojování si významů slov, používání svých smyslů. Učí se odlišovat vlastnosti předmětů (např. barvy, tvary, vůně atd.). Dále se učí u předmětů odlišovat množství, umístění v prostoru (např. blízko, daleko, dole, vlevo atd.). Na základě sledování těchto vlastností dochází později k zobecňování. Modrá se stane nejen barvou nebe, ale pojmenováním celé třídy předmětů s touto charakteristikou, stejně jako kulatost nebude již pouze charakteristickou vlastností jablka. Na základě těchto charakteristik se vytváří i další pojmy (např. místa,

velikosti, směru, času atd.). Ty se vytvářejí v konkrétních situacích a právě tuto konkrétnost považuje Opravilová (1980) za podstatnou pro pozdější osvojování si principů společných všem přírodním vědám. Když je dítě dostatečně vybavené pojmy, tak dokáže třídit např. zvířata podle vnějšího vzhledu (peří, srst, šupiny). Následně se může zdokonalovat v systematickém pozorování a odhadovat vztahy mezi předměty a jevy, může odhadovat souvislosti. Naučí se zobecňovat výsledky pozorování a uplatnit je při jiné situaci. Postupně se naučí samostatně objevovat, řešit jednoduché problémy, které mu pedagog nabídne. Podle Bureše (1997) je důležitá správná volba učebních pomůcek – pohádky, říkadla, obrázky, filmy určené ke sledování. Stavebnice, modely, hračky používané při hrách. Nářadí a pomůcky určené k pracovním činnostem, kresbě, modelování. Tento autor doporučuje pro poznávání přírody pozorování, a jako další vhodnou metodu uvádí Opravilová (1980) v mateřské škole poznávat přírodu zprostředkovanou uměleckou formou slovní nebo obrazovou. Přírodní děje vyjádřené básní, písní, pohádkou nebo jinou uměleckou formou nemusí být přesné z přírodovědeckého hlediska, ale jsou velmi blízké emocionalitě dítěte. Umělecké ztvárnění přírody, fantazie, pomáhá dítěti nahradit chybějící poznatky, nabízí mu pomoc s tím, na co zatím rozumově nestačí. Tam si pomůže fantazií, zjednodušením nebo vlastní představou. U dítěte v předškolním věku nedochází k nejasnostem kvůli zprostředkovanému poznávání přírody. U předškolního dítěte je možnost společné existence reálného a imaginárního světa. Umělecké dílo působí hlavně na citovou a mravní stránku dítěte. Dále nabízí netradiční pohled na svět. Mluvicí zvířata, živé stromy, chodící květiny jsou dítěti bližší než vypreparované šelmy nebo herbář. Umění je většinou velmi citlivé a pomůže překonat nevhodný vztah dnešní společnosti k přírodě a připravit v dítěti citlivý vztah k přírodě, porozumění a ochraně přírody jako okolí, které ho obklopuje. Jako okolí, které dítě spoluutváří nebo ničí. Při snaze vytvořit u dítěte hlubší vztah k přírodě, který by měl vydržet celý život, musí učitelka v mateřské škole stále dbát na psychické zvláštnosti předškolního období. Nejlépe můžeme sledovat ohlas seznamování s přírodou na výtvarných činnostech dítěte. Kresba dítěte vypovídá o tom, co dítě chápe jako důležité nebo co ho zaujalo (např. nakreslí obrovské rohy). Styk s přírodou prostřednictvím ilustrací by měl být přizpůsoben věku. Může aktivovat fantazii a představivost nebo podbízet dítěti výtvarnou představu autora. Jako příklad

může posloužit antropomorfizace hmyzu v knížkách Ondřeje Sekory. Snažme se dávat přednost přímému pozorování. Zde se Opravilová (1980) shoduje s Burešem (1997) na vhodnosti používání metody pozorování.

Opravilová (1980) považuje za konečný cíl seznamování dětí s přírodou tvořivost a aktivitu ve vztahu k přírodě. Při seznamování s přírodou by dítě mělo mít čas a volný prostor k tomu, aby samostatně pracovalo, hledalo a jednalo. A ve stejné míře by se mu mělo dostávat plánovité a systematické vedení.

Specifika vzdělávání předškolních dětí a dětí se zrakovým postižením

Vzhledem k tomu, že praktická část této práce bude realizována v mateřské škole pro děti se zrakovým postižením, je na místě zařadit zde i poznatky z oblasti předškolního vzdělávání dětí se smyslovým postižením.

K zdravému a harmonickému vývoji potřebuje každé dítě uspokojování všech svých životně důležitých funkcí tělesných, duševních i sociálních. Osoby s postižením mají navíc specifické potřeby. Proto musíme naplňovat jejich potřeby shodné s ostatními, ale i tyto speciální potřeby (Mertin a Gillernová, 2003). Pipeková (2006) považuje za celkový trend vzdělávání osob s postižením jejich začlenění do společnosti, jejich nevyčleňování ze společnosti s předpokladem úplného splynutí s intaktními jedinci.

Nedostatky zrakového vnímání mají rušivý vliv na vytvoření adekvátních reakcí na zrakové podněty a na rozvíjení poznávacích schopností. Nejvíce je zasaženo vnímání konkrétních předmětů, protože nastává citelná ztráta ve smyslovém poznávání. Postiženému chybějí některé zkušenosti, má chudší, často zkrácené představy a tím je i jeho myšlení nepřesné a obtížněji si vytváří pojmy. Rovněž fantazie je málo rozvinutá. Ochuzení poznávacích procesů se projevuje často i v oblasti citové a volní a ovlivňuje tak rozvoj celé osobnosti (Monatová, 1994).

Mateřská škola má svou specifickou úlohu v procesu vzdělávání zdravých dětí i dětí s postižením, jedná se o co nejefektivnější využití vývojových zvláštností a možností předškolního věku dětí s cílem přípravy na školní docházku, má však i úlohu diagnostickou a sociální. V případě zrakového postižení je kladen důraz na využití zrakových schopností dítěte, popřípadě zaměření na kompenzační smysly. Ke specifickým dovednostem zrakově postiženého dítěte předškolního věku řadí Pipeková (2006) tyto dovednosti:

- rozvoj zrakových funkcí (rozlišovací zraková cvičení na barvy, tvary, lokalizaci, koordinaci oko-ruka)
- rozvoj sluchového vnímání (rozpoznání a výběr zvuků, artikulace hlásek)

- rozvoj hmatového vnímání (trénink hrubé a jemné motoriky, práce s reliéfními obrázky, tvary a struktura materiálů, u nevidomých šestibod hravou formou)
- rozvoj čichu a chuti (rozpoznávání vůní a pachů)
- rozvoj řeči (správná artikulace, názornost)
- rozvoj estetického vnímání (využití hudby, procházky do přírody, výtvarné projevy)
- rozvoj orientace a samostatného pohybu (pohybová, smyslová a rozumová příprava)
- nezastupitelnou úlohu zde hraje jak u dětí zdravých, tak u dětí se zrakovým postižením nácvik sebeobsluhy (základy hygieny, uklízení hraček apod.)

Úspěšnost zvládnutí těchto dovedností je dána jak fyzickými a psychickými předpoklady dítěte, tak prostředím i přístupem rodičů. Dále Pipeková (2006) poukazuje na to, že u nevidomých dětí jsou aktivity zaměřeny na rozvoj kompenzačních smyslů (především hmatu a sluchu), které využívají při samostatném pohybu a jiných aktivitách.

Autorka dále zařazuje mezi specifika vývoje dítěte tyto aspekty:

- velká potřeba pohybu a aktivity (dětí s postižením bývají pasivní)
- potřeba vědomí norem (pozor na autoritativní nebo na ochranářskou výchovu)
- potřeba sebeprosazování (problém s komunikací a sociálním chováním)
- vývoj kresby (deformace kresby deficity v oblasti zrakového vnímání)
- rozvoj řeči (opožděn, verbalismus-kdy zrakově postižený používá prázdné pojmy bez pochopení jejich významu)
- upřednostnění vizuálního vnímání

Pedagogické zásady

Učiteli nebo vychovateli nestačí sama, byť hluboká znalost podstaty, zákonitosti vzdělávacího procesu. Má-li jej úspěšně organizovat, rozvíjet a řídit k danému výchovně vzdělávacímu cíli, je zároveň důležité osvojit si a uplatňovat k tomu potřebné schopnosti a dovednosti, dbát určitých požadavků a užívat určitých prostředků (Dostál a Opravilová, 1985).

Zmínění autoři uvádějí soustavu těchto výchovných a didaktických zásad:

- cílevědomost a ideovost
- jednotnost a důslednost
- přiměřenost
- uvědomělost a aktivnost
- názornost
- soustavnost a posloupnost
- trvalost
- spojení kolektivní výchovy s individuální péčí

Dostál a Opravilová (1985) charakterizují jmenované zásady v kontextu jejich doby. Pro potřeby této práce považuji u vybraných metod za podstatné následující charakteristiky:

Cílevědomost

Každá výchovně vzdělávací činnost je totiž zaměřena k plnění cíle, to je její zákonitost. Pro učitele a vychovatele je proto důležité, aby konečný cíl sledoval v kontextu plnění jeho jednotlivých etap. Dále musí jeho plnění uvádět v souladu s cílem ostatních výchovných činností tak, aby v komplexním dialektickém sepětí bylo možno harmonicky a všestranně rozvíjet osobnost dětí. Cílevědomost každého výchovně vzdělávacího zásahu učitelky mateřské školy je náročná proto, že je měřena nikoliv pouze okamžitým výsledkem, který je vždy částečný a většinou celkem skromný, ale že musí jako nosný prvek promítnout do

dlouhodobého časového působení, v němž se jednotlivé prvky vzájemně spojují v pevný konstrukční základ všestranně rozvinuté osobnosti.

Jednotnost a důslednost

Pokud jde o jednotu teorie a praxe, je třeba uvést, že ve výchovně vzdělávací činnosti je touto praxí vlastní činnost dětí v prostředí, v němž žijí, hrají si, učí se a pracují, tj. zacházejí s předměty objektivní skutečnosti, vzájemně spolupracují v kolektivu apod. Tato konkrétní činnost se může stát jak východiskem pro řešení dané výchovně vzdělávací situace, tak i cílovým zaměřením, k němuž vytváří uvědomělejší cestu hlubší, teoretické poznání. Proto se také požadavek jednoty teorie a praxe formuluje jako zásada spojení školy se životem. Způsob života dítěte v mateřské škole, pravidelný rytmus střídání nejrůznějších činností, z nichž mnohé mají charakter péče o sebe sama, o druhé i o nejbližší okolí, vede k uskutečňování zásady spojení školy se životem zcela přirozeně. Přesto můžeme sledovat v některých mateřských školách tendence, které přílišným ochranářstvím porušují přirozenou logiku životních souvislostí kolem dítěte. Máme na mysli pečlivou a úzkostlivou přípravu dětského prostředí dospělým a prostředí, v němž dítěti nezbyvá prostor pro vlastní aktivitu a samostatnost, ochranu před stykem s nepopulárními prvky životní reality a ochranu před životními střety, které mohou vyvolávat falešný dojem idylické bezkonfliktnosti života a konečně i setrvávání v situacích nenáročné hry, které může vést k pocitu dostatečnosti předstírání i tam, kde už může jít o činnost faktickou. Mateřská škola celým svým uspořádáním nepředstavuje nic víc a nic míň než život sám, se svou dramatičností, dynamikou i funkční logikou. V zájmu jednoty teorie a praxe je proto třeba učinit mateřskou školu přirozeným životním prostředím v pravém slova smyslu, nikoliv provizóriem, v němž dítě přečkává dobu mimo domov a dobu, než bude moci vstoupit do školy.

Přiměřenost

Význam zásady jednoty vědeckosti a přiměřenosti vystupuje zvláště v současné době, kdy se klade zvýšený důraz na vědecky zdůvodněný výklad přírodní a společenské skutečnosti. V minulosti bylo pojetí vztahu vědeckosti a přiměřenosti chápáno často nesprávně, protože se nerozlišovaly podstatné zvláštnosti vědeckého poznání a jeho soustavy a nutnosti jejich přiměřeného

vyjádření, které by odpovídalo psychickému vývoji dítěte. Buď se kladl jednostranný důraz na psychologický zřetel ve výchově a vzdělávání, jak tomu bylo zejména v pedocentricky orientované reformní pedagogice anebo se vědeckost chápala v jejím teoretickém abstraktním vyjádření jako soustava poznatků, která se stávala centrem veškerého vzdělávacího působení, aniž se náležitě přihlíželo k povaze a úrovni psychiky dítěte (tzv. materiocentrismus). V mateřské škole nejde jen o vymezený soubor poznatků, ale také o nové složky chování a činnosti, při nichž se mění i psychické vlastnosti dítěte. Rozvoj osobnosti dítěte podle zásady vědeckosti a přiměřenosti znamená proces bezprostředního, individualizovaného a vnitřně zpracovaného získávání zkušeností a nových forem jednání dítěte.

Uvědomělost a aktivnost

Slovní poučování, sdělování hotových poznatků a tradičně popisný výklad o předmětech a jevech v okolí dítěte, jsou v tomto stádiu nevhodné. Nejjednodušším a přitom nejpřirozenějším způsobem, jak rozvíjet vědecky a přiměřeně dítě předškolního věku, je dát mu možnost vidět a umožnit mu bezprostřední styk s mnohostrannou skutečností. Z přirozeného kontextu organizace pobytu dítěte v mateřské škole, jehož promyšlenou režii vědecky a přiměřeně učitelka zajišťuje, vyplývá pro dítě možnost naučit se různým způsobem chování, řešení problémů i technikám zacházení s předměty, které motivuje k zájmu o věci a jevy kolem. Mateřská škola z tohoto zdánlivě nahodilého situačního působení svým vědeckým přístupem vytváří systém. Svět, který právě jejím prostřednictvím dítě objevuje, dává mu příležitost proniknout do jeho materiální podstaty i dialektických zákonitostí jeho vývoje.

Názornost

Jednou z nejstarších zásad v didaktickém systému je zásada názornosti, která vychází z gnoseologické zákonitosti „živého nazírání“ v procesu poznávání skutečnosti, ze zákonité nutnosti přechodu od konkrétního k abstraktnímu. Názornost odpovídá přirozenosti dětského myšlení. Od názornosti je však nezbytné přejít k činnosti, tedy nejen se dívat a nazírat, ale i zabývat se věcmi, na základě této činnosti přejít k myšlení a odtud se znovu vracet k názornosti při

použití získaných poznatků v praxi. Na mateřské škole je názornost vedoucím motivem veškeré práce, je to ale názornost v širším pojetí, protože se týká nejen všech smyslů, ale i slov i chování a umožňuje přechod k dalším vývojovým fázím.

Moderní pohled na ochranu přírody

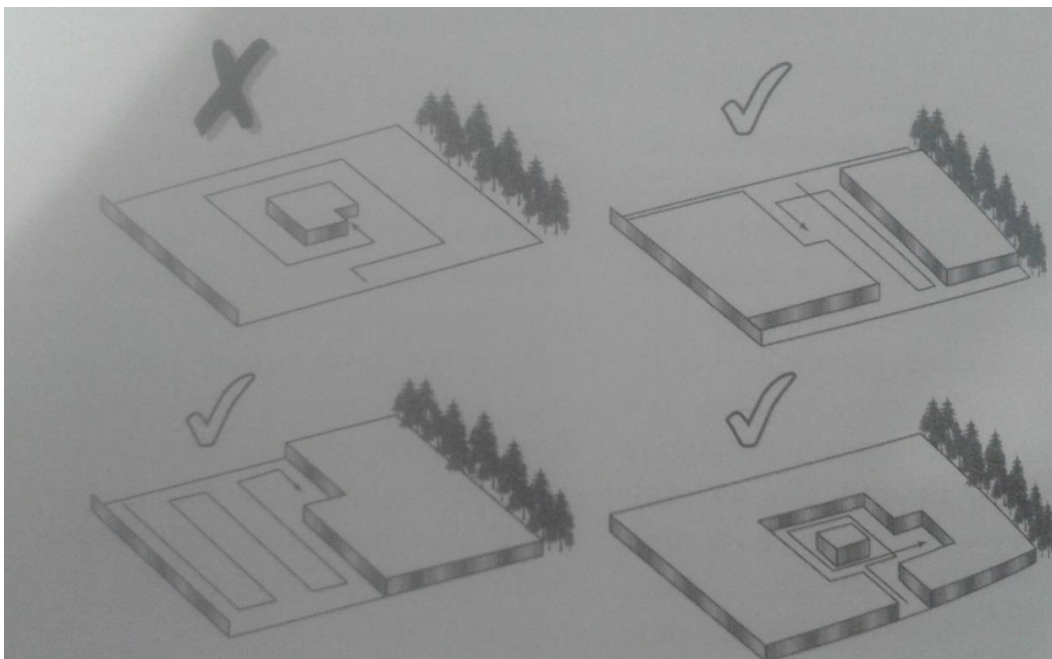
Vztah člověka a přírody nabyl v posledních dvaceti letech dramatické podoby ekologické krize, hrozby sebezničení člověka devastací přírody. Řešení ekologických problémů patří přirozeně do sféry výroby, těžby, dopravy, techniky a ekonomie, ale podnět k nim přichází i z naděje a strachu lidí, z jejich lásky či obdivu k přírodě, z jejich potřeby harmonie, krásy, lidskosti (Kučerová, 1996). Autorka poukazuje na důležitost výchovy ke kladnému vztahu k ochraně přírody. Podobný je názor u Opravilové (1980) a Bureše (1997).

Člověk může žít bez nějaké újmy ve světě, který je z hlediska přírody umělý, který obsahuje plantáže stromů namísto lesa nebo trávničky namísto luk, samozřejmě pokud změněná země zůstane přiměřeně neznečištěná (Skýbová, 2011). Autorka tak naznačuje jeden z ekologických problémů dnešní doby a tím je uniformita krajiny, z které lze vyvodit další důsledky pro naši přírodu. Machar a kol. (2012) v této souvislosti hovoří o monokulturním lesním a zemědělském hospodaření, které vedlo k uniformitě krajiny, ztrátě její diverzity a v některých případech i její identity.

S uniformitou krajiny souvisí i úbytek, přeměna a degradace stanovišť. Kolár a kol. (2012) k této problematice uvádí, že přirozená společenstva jsou nahrazována urbánní, průmyslovou či intenzivně obhospodařovanou zemědělskou krajinou a na jejich místě vznikají města, logistická centra, silnice, pole, monokulturní lesy tvořené nepůvodními druhy. Logicky z toho může být odvozeno, že je nutné chránit biotopy, protože nemá-li druh kde žít, vyhyne. Některé biotopy zůstávají zachovány, ale nejsou vhodně obhospodařovány, jak je vidět i na příkladu, který uvádí Vítková (2015). Jedná se o problematiku sečení a nedostatku potravy pro včely. Krátce strážný anglický trávník obehnaný tújemi má sice své kvality, ale včely ani čmeláci se na nich příliš nenapasou. Přímo kvůli včelám ale žádné speciální druhy květin na zahrádce pěstovat nemusíte. Stačí, když v ní bude v létě nesekané místo s lučnými květinami (Vítková, 2005).

Podobný princip lze uplatnit i na větších plochách než je běžná zahrada a pomoci tak i dalším živočichům.

Kolář a kol. (2012) doporučují jak strojově kosit louku. Dnes široce rozšířená strojová seč travních porostů má na některé organismy velmi negativní vliv. Louky se totiž sečou od vnějšího okraje po obvodu směrem dovnitř tak, aby se spotřebovalo co nejméně nafty, manipulace byla co nejsnadnější a aby se poválelo co nejméně trávy. Pro některé živočichy je to fatální. Například zajáci či hnízdící chřástal polní na hnízdě neutíkají, ale před nebezpečím se snaží ukrýt, přitisknou se k zemi a splynou s okolní vegetací. Pokud před traktorem utíkají, tak je to většinou bohužel směrem dovnitř, do ještě neposečeného porostu (vně je totiž volný prostor, kde jsou snadno viditelní a ulovitelní) a sekačka je za chvíli stejně dostihne. Na obr. 1 je znázorněno, jakým způsobem by se kosit mělo a jakým ne. Obrázek samozřejmě neposkytuje řešení pro ptáky sedící na hnízdě, u nich je potřeba vyčkat, až vyvedou mladé, a teprve tehdy sekat.

Obr. č. 1: Jak strojově kosit louku? Kolář a kol. (2012).

Nicméně je třeba si uvědomit, že vše je nutné dělat s rozvahou. To se týká i ochrany přírody. Není řešením louky a pole nekosit vůbec, protože absence potřebných zásahů (např. nekosená louka zarůstající lesem) má také negativní dopad a lze ji považovat za degradaci, jak uvádí Kolář a kol. (2012). Tito autoři považují za následek destrukce či degradace úbytek daného typu stanoviště, specializované druhy nemají šanci přežít. Vystává totiž problém fragmentace, tj. rozdělení jednoho souvislého stanoviště (a tím i populací tam žijících druhů) na

více menších částí prostřednictvím nějaké bariéry (dopravní komunikace, sídelná zástavba, pro život nevhodný biotop). V průběhu fragmentace více druhů vymírá, než přibývá, a ustanoví se nová rovnováha s nižším počtem druhů, které může fragmentované stanoviště hostit. Celkem snadno z toho vyplývají negativní dopady fragmentace a výhody větších ploch.

Větší plochy mají širší okrajovou zónu a jsou méně fragmentované, tudíž méně náchylné k degradaci ruderalizaci a invazemi cizích druhů, ale také jsou efektivnější z hlediska jejich ochrany (Machar I. a kol., 2012).

Introdukce, zavlečení druhu, kde se nikdy nevyskytoval, má svá pozitiva i negativa. Za nevýhody introdukce označuje Kolář a kol. (2012) možnost intenzivního rozšíření v monokulturní porosty a mohou omezovat nebo vytlačovat ostatní druhy ze stanoviště. Tyto invazní druhy obvykle omezují původní druhy prostřednictvím konkurence či zanesením patogenů, někdy mohou měnit i abiotické podmínky lokality. Dále Kolář a kol. (2012) upozorňují na zhoubnost zavlečených predátorů pro původní faunu a flóru.

Ty jsou dále ohrožovány změnou způsobu obhospodařování. Zaměříme-li se např. na mozaikovitost krajiny a proměnu lesů na potemnělé monokulturní pole.

Mozaiku bezlesí, stinnějších hájů a pasených ploch udržoval běžně i člověk. Využíval totiž dnes již téměř zapomenuté postupy, jako je pastva v lesích a výmladkové hospodaření, které vedly ke vzniku středních, nízkých a pastevních lesů. Tyto typy lesa přímo navazovaly na přirozené lesy bez vlivu člověka – v lesích se pásala tzv. megafauna (ještě po posledním glaciálu např. pratuři, divocí koně, zubři, losi, jeleni), ještě dříve i srstnatí nosorožci, mamuti. Strukturou podobné nízké a střední lesy byly pro naše nížiny typické ještě na přelomu 19. století, poté však i pěstování středních a nízkých lesů postupně ustávalo společně s klesající poptávkou po slabším palivovém dříví. Od té doby se i bez cílených výsadeb začaly lesy postupně přeměňovat na husté vysokokmenné porosty, které většině lesních druhů naprosto nevyhovují (Kolář a kol., 2012). Tito autoři vyvozují důsledky i pro naše světlomilné motýly a upozorňují na to, že naprostou katastrofu pak potemnění nížinných lesů znamenalo pro hmyz. Důvodem je hlavně to, že nemá dostatek mrtvého nebo oslabeného dřeva jako potravu, osluněných kmenů pro vývoj larev, dutin. Celou situaci komplikuje nakládání s pokácenými stromy.

Základní podmínkou, kterou bychom měli vyžadovat u kácení stromů s výskytem vzácného hmyzu, je možnost dokončení vývojového cyklu všech jejich obyvatel. Nejlepší možností je ponechání pokáceného stromu nebo jeho částí na místě. Pokud to není možné, měl by být převezen na bezpečné místo, kde by mohl vzácný hmyz dokončit vývoj (Matějková a Řehounek, 2009).

Hmyz vázaný na staré a mrtvé dřevo byl obecně vytlačen na plošně velmi omezená území (parky, dubové aleje na hrázích rybníků) a jejich často malá schopnost osidlovat vzdálenější plochy se tím dále výrazně snižuje (Kolár F. a kol., 2012).

Možnou formou ochrany hmyzu jsou tzv. loggery neboli broukoviště. Jak ukazuje Obr. 2.

Obr. č. 2 Broukoviště. Kredit: Jan Polák, Wikimedia Commons. Licence CC BY-SA 3.0

Mohou mít různý rozměr. Z jedné třetiny bývají zapuštěné v zemi nebo volně položené. Určené jsou hlavně pro druhy vázané na mrtvé dřevo. Dále jsou využívána pro ekologickou výchovu. Bývají doplněna o informační tabule. Umísťují se na veřejná místa, aby se snížilo riziko rozkradení dřeva. Vítková (2011) uvádí tyto informace o broukovišti a dále doplňuje, že takové broukoviště může být postaveno i na běžné zahradě na slunném místě, kde ukotvíme kmeny, špalky, větve nejlépe z dřeva tvrdých listnáčů ideálně z dubu.

Vrátíme-li se k situaci světlomilných motýlů, můžeme k jejímu zlepšení přispět i my na našich zahradách. Můžeme připravit osvětlené záhony a rostliny bohaté na nektar, které přilákají pestrobarevné motýly, jak doporučuje tentokrát Marklíková (2009). Za vhodné prostředí pro motýly považuje autorka zahradu v přírodním stylu. Například malá louka, kterou nikdo pravidelně neseká, může být plná hlaváče, chrastavce, kerblíku a dalších rostlin. Konvička (2007) navrhuje jako vhodná místa pro zachování motýlů např. narušené a zaneřádně plochy, které nazýváme „ostatní půda“, bývalá vojenská cvičiště nebo místa, která využívají motorkáři, čtyřkolkáři, majitelé koní, pejskaři a nejsou to ani louky, ani pole, ani les, ani zahrady. Autor poukazuje na to, že u nás selhává ochrana bezobratlých. Za chybu považuje to, že je málo respektována dynamika přírody. Spousta zvířat funguje tak, že stopuje okamžité děje, které se v ní odehrávají. Kdežto naše ochrana přírody je statická. Autor uvádí, že my si vymyslíme nějaké stanoviště a v takovém stavu ho chceme udržet. Velmi častým jevem pak je, že máme chráněné území, ale populace, kvůli které jsme území začali chránit, žije těsně vedle nebo na jeho hranici.

Do ochrany motýlů se pustilo i město České Budějovice projektem na zvýšení druhové diverzity městské aglomerace. Na cyklostezce z Českých Budějovic na Hlubokou u vyústění ulice Kubatova na náplavku na svahu k Vltavě je zde ponechávána neposečená louka, která kvete a je takovou oázou pro motýly. Tato činnost je součástí projektu „Chceme motýly v Českých Budějovicích“. Tyto aktivity jsou zaměřeny na zvyšování biodiverzity v blízkosti řeky Vltavy a Přírodní rezervace Vrbenské rybníky. Konkrétně se jedná o výskyt modráška bahenního a jeho živné rostliny krvavce totenu. Kyrian (2014) dále uvádí, že lokality jsou označeny informačními tabulemi a daří se zde zajistit jak přežití motýlů, tak posečení louky. Stačí, když se vynechává seč v červenci a v srpnu. Díky tomu může vykvést krvavec toten a na něm se vyvine housenka modráška. Koncem léta housenka vypadne ze semeníku na zem a zde čeká na adopci mravencem *Myrmica rubra*, který ji vtáhne do svého zemního hnízda a tam jí krmí svými larvami a na oplátku mu housenka poskytuje cukry a aminokyseliny.

Projekt je postaven na podobném principu, který byl zmiňován u hospodaření na pomoc motýlům na zahradě. Opět jde o ponechání neposečených kousků, které rozkvetou a poskytnou přežití motýlů.

Metodika zpracování bakalářské práce

Po zvolení tématu mé bakalářské práce jsem začala studovat potřebnou literaturu týkající se tématu. Moderní témata ochrany přírody jsem studovala z vybraných publikací, časopisů a internetových zdrojů uvedených v seznamu literatury. Při sbírání inspirace pro výukové materiály jsem hledala na portálech pro učitelky mateřských škol a vlastních zkušenostech z praxe i absolvovaných seminářů pro další vzdělávání pedagogických pracovníků.

Následně jsem se začala zabývat rozbořem tématu moderní ochrany přírody a RVP PV. Rozbor témat je v kapitole Teoretická východiska. Zde jsou uvedeny i pedagogické zásady a specifika práce s dětmi se zrakovým postižením. Protože výukové programy byly vyzkoušeny v mateřské škole pro děti se zrakovým postižením v Českých Budějovicích.

Vytvořila jsem výukový program k ochraně přírody pro předškolní děti. Program byl vytvořen na základě poznatků zpracovaných v kapitole o moderní ochraně přírody. Obsahuje text pro učitele, text pro děti a nabídku činností. Obrázky a texty jsou mé vlastní výroby nebo ze zdrojů uvedených v Seznamu literatury.

Výukové materiály byly realizovány v Mateřské škole pro děti se zrakovým postižením, Zachariášova 5, České Budějovice. Aktivita z navrženého portfolia si vyzkoušely děti ze třídy Berušek. Tato třída je třídou smíšenou a polovina dětí má odklad školní docházky. V této třídě byly realizovány všechny navržené výukové programy.

Z výukového programu č. 1 se nejvíce osvědčily voňavé koktejly. Při poznávání voňavých koktejlů bych, po zkušenosti z praxe, doporučila použít stejné hrnečky, aby se děti musely orientovat čichem a ne podle barvy nebo tvaru hrnečků. Právě podle tvaru a barvy hrnečků přiřadily děti ze třídy Berušek bezpečně hrnečky ke skupině, která koktejl vytvořila. Jak se předpokládalo, tak na tuto činnost skvěle navazovaly hudební činnosti, protože děti již seděly v kroužku a společný zpěv za doprovodu hry na kytaru si užily. Po domluvě s vedoucím práce byla vyřazena původní pohybová hra a píseň.

Při realizaci druhého výukového programu byly děti nadšené z výtvarné aktivity. Radost z tvoření byla hezky zachycena na obr. 3.

Obr. č. 3: Výtvarné činnosti z výukového programu č. 2

Oproti tomu pozorování při vycházce do „motýlí rezervace“ je zaujalo jen na velmi krátkou dobu. Naučily se základní informace o životním cyklu motýlů a byly překvapené tím, že kopřivy nejsou jen ty „zlé“ rostliny, s kterými mají většinou nepříjemné zkušenosti. Vytvoření „motýlí rezervace“ na školní zahradě Mateřské školy pro zrakově postižené se těšilo velkému zájmu dětí, rodičů i pedagogických pracovníků. V rezervaci se proměnil malý kopec vedle fotbalového hřiště před ředitelnu školy. Kopec je vidět na obr. 4. Ten nebyl pravidelně sečen. Při hře pexeso s vývojovými stádii životního cyklu motýlů si děti upevnily svoje znalosti nabyté v druhém výukovém programu.

Obr. č. 4: Realizace změny sečení „motýlí rezervace“

Pracovní list bludiště děti velmi bavil, ale vzhledem k zrakové vadě by byl vhodnější větší formát. U jedné dívky jsme využily kompenzační pomůcku ECO lupu viz. Obr. 5.

Obr. č. 5: ECO lupa

Čtvrtý výukový program měl úspěch díky pohádce O Ferdovi Mravencovi, který je u dětí velmi oblíbený. Pracovní list byl náročný, nikomu se nepodařilo najít všechny květy. Básnička doprovázená pohybem dětí velmi bavila a snadno si ji zapamatovaly. Dětem dělalo problém stříhání kartonu při výrobě stromu, ale výsledek se jim líbil a strom zdobí školní chodbu. Než byl odnesen na chodbu, tak byl vyfocen ve třídě pro Obr. 6.

Obr. č. 6: Strom z kartonu

Vznik broukoviště na školní zahradě nekorresponduje s plánovanými rekonstrukcemi na školní zahradě a po dohodě s vedením školy bylo od tohoto záměru odstoupeno.

Výsledky

Na základě poznatků shromážděných v teoretické části byly vytvořeny čtyři výukové programy. Tyto výukové programy jsou koncipovány pro předškolní děti v mateřských školách a učitelům slouží jako příprava na výuku a sborník námětů na zajímavé činnosti výtvarné, činnosti pohybové, činnosti hudební. Každý výukový program má vlastní název, text pro učitele, text pro děti, postup a organizaci, náměty na činnosti, seznam pomůcek pro realizaci výukového programu.

Výukový program č. 1

Název tematického celku: Uniformita krajiny - Zvířata, rostliny a jejich domovy

Věk dětí: od 4 let do 7 let, smíšená třída

Počet zapsaných dětí: 12

Text pro učitele – Uniformita krajiny – Zvířata, rostliny a jejich domovy

Jedním z ekologických problémů dnešní doby je uniformita a uspořádanost krajiny. Její příčinou je např. monokulturní lesní a zemědělské hospodaření, které vedlo i ke ztrátě druhové diverzity. S uniformitou krajiny souvisí i úbytek, přeměna a degradace stanovišť. Přírozená společenstva jsou nahrazována urbánní, průmyslovou či intenzivně obdělávanou krajinou nebo na jejich místě vznikají města a další stavby. Proto je nutné chránit přírozené a vzácné biotopy. Nestačí však pouze biotop zachovat. Je potřeba ho i vhodně obhospodařovat. Krátce střižený anglický trávník s tújemi má svoji estetickou hodnotu, ale pro včely a čmeláky neposkytuje potravu.

Text pro děti – Uniformita krajiny - Zvířata, rostliny a jejich domovy

Milé děti, dnes si budeme povídat o tom, že i zvířata mají svoje domovy. Stejně tak, jak se stará vaše maminka o váš domov, tak my se musíme starat o to, aby zvířata měla svoje domovy. My bydlíme v domech, bytech a o víkendu jezdíme na chaty. Zvířata žijí v lese, na poli, na louce, v rybníce nebo v řece. Dále žijí i na přechodových místech v nízkém lese, v keřích a houštích. A bychom si nemysleli, že celá krajina okolo nás je přesně rozdělená na pole, lesy, louky, rybníky a řeky. A my musíme zvířatům jejich domovy ponechat. Nemůžeme místo všech polí, luk, lesů, houštin, hromad větví, mrtvých stromů atd. postavit domy, obchody, školy. V krajině okolo nás musíme ponechat takové rostliny, které se hodí i pro zvířata, nejen pro lidi. Pro zvířata a rostliny, ale i pro nás lidi je důležité, aby okolo nás byla pestrá příroda. Když vezmeme zvířatům jejich domovy, tak nebudou mít kde žít.

Postup a organizace:

Děti sedí v kruhu na koberci. Učitelka jim ukazuje obrázky pole, louky, lesa. Děti popisují, co vidí na obrázku. Opakují si při tom barvy. Vyprávějí, kde viděly les, louku, pole.

Pohybové činnosti:

Vycházka do okolí mateřské školy. Výlet do lesa. Vycházka k řece. Hry a aktivity na louce.

Aktivity na louku:

Voňavé koktejly-děti se rozdělí do skupin a sbírají květy do hrnečku. Každá skupina má svůj hrneček. Vytvoří tak voňavý koktejl ve svém hrnečku. Děti sedí v kruhu na louce a skupiny si mezi sebou vyměňují hrnečky a čichají k voňavým koktejlům jiné skupiny. Organizaci ideálně tak, že členové každé skupiny sedí vedle sebe a hrnečky postupně kolují. Aktivita se dá zpestřit tak, že učitelka zaváže dítěti šátkem oči a nechá ho přivonět k hrnečku a dítě se snaží poznat voňavý koktejl jeho skupiny.

Výtvarné činnosti:

Cestičky zvířat-děti si položí papír velikosti A4 do trávy, nechají ho ležet a když přes něj přejde brouk, mravenec, pavouk nebo jiné zvíře, tak pastelkou zakreslí jeho cestu. Cestu každého zvířete jinou barvou. Mohou si při této činnosti opakovat básničku O mravenečkovi od Ondřeje Sekory.

Hudební činnosti, básničky:

Polámal se mraveneček

Ondřej Sekora

Polámal se mraveneček,

ví to celá obora,

o půlnoci zavolali

mravenčího doktora.

Doktor klepe na srdíčko,

potom píše receptis,

tříkrát denně prášek cukru,

bude chlapík jako rys.

Dali prášku podle rady,

mraveneček stůně dál,

celý den byl jako v ohni,

celou noc jim proplakal.

Čtyři stáli u postýlky,

pátý těšil neplakej,

pofoukám ti na bolístku,

do rána ti bude hej.

Pofoukal mu na bolístku,

pohladil ho po čele,

hop a zdravý mraveneček

ráno skáče z postele.

Pomůcky: fotografie pole, louky, lesa, šátek, 3 hrnečky, bílé papíry A4, pastelky

Obr. č. 7 Pšeničné pole. Kredit: Karoldo97, Wikimedia Commons. Licence CC BY-SA 3.0

Obr. č. 8 Louka. Kredit: Sandy Lane, Wikimedia Commons. Licence CC BY-SA 3.0

Dostupné z:

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Wild_flower_meadow_by_Sandy_Lane_-_geograph.org.uk_-_522405.jpg?uselang=cs

Obr. č. 9 Les. Kredit: Fagusius, Wikimedia Commons. Licence CC BY-SA 3.0

Dostupné z:

http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Selsky_les.JPG

Výukový program č. 2

Název tematického celku: Motýlí rezervace - modrásek bahenní

Věk dětí: od 4 let do 7 let, smíšená třída

Počet zapsaných dětí: 12

Text pro učitele – Motýlí rezervace - modrásek bahenní

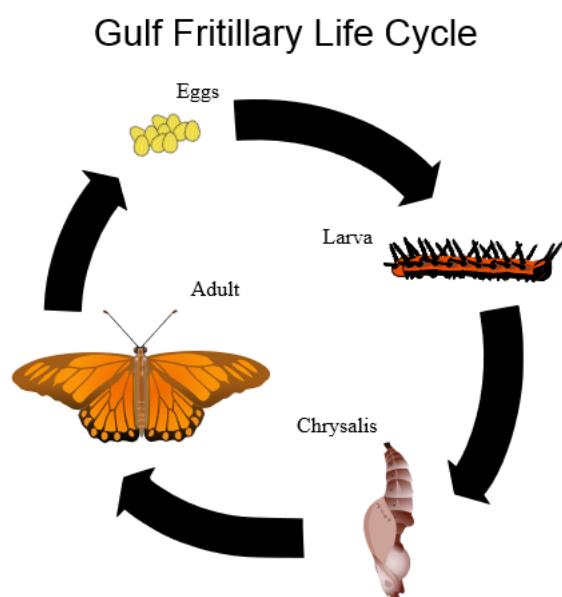
Do ochrany motýlů se pustilo i město České Budějovice projektem na zvýšení druhové diverzity městské aglomerace. Na cyklostezce z Českých Budějovic na Hlubokou u vyústění ulice Kubatova na náplavku na svahu k Vltavě je zde ponechávána neposečená louka, která kvete a je takovou oázou pro motýly. Tato činnost je součástí projektu „Chceme motýly v Českých Budějovicích“. Tyto aktivity jsou zaměřeny na zvyšování biodiverzity v blízkosti řeky Vltavy a Přírodní rezervace Vrbenské rybníky. Konkrétně se jedná o výskyt modráška bahenního a jeho živné rostliny krvavce totenu. Lokality jsou označeny informačními tabulemi a daří se zde zajistit jak přežití motýlů, tak posečení louky. Stačí, když se vynechává seč v červenci a v srpnu. Díky tomu může vykvést krvavec toten a na něm se vyvine housenka modráška. Koncem léta housenka vypadne ze semeníku na zem a zde čeká na adopci mravencem *Myrmica rubra*, který ji vtáhne do svého zemního hnízda a tam jí krmí svými larvami a na oplátku mu housenka poskytuje cukry a aminokyseliny.

Text pro děti – Motýlí rezervace - modrásek bahenní

Město, ve kterém stojí naše školka, se jmenuje České Budějovice. Z vycházek známe její okolí a známe řeku Vltavu, ke které chodíme na vycházky. Možná jste si někdy všimli, že u řeky na náplavce létají motýli. Dokonce jste si třeba i všimli, že tráva u řeky není vždy všude posekaná a jsou zde ponechána neposečená místa. Ta neposečená místa jsou pro larvy a kukly motýla modráška bahenního, které zde dospějí a stanou se z nich motýly. Kdyby byla všechna místa posekána, neměl

by motýl kde dospět. Prohlédneme si společně tato místa u řeky, prohlédneme si obrázek modráška bahenního. Život každého motýla začíná vajíčkem. Z něj se stane housenka a ty potřebují ke svému životu zelené rostliny. Třeba housenka babočky kopřivové si ráda pochutná na listech kopřivy. Proto musíme nechat nějaké kopřivy pro housenky motýlů. Nemůžeme je všechny posekat jen proto, že nás mohou popálit. Z housenky se stane kukla, ta chvíli odpočívá, než je z ní krásný dospělec, tedy barevný motýl. Všechny tyto přeměny ukazuje obr.9.

Třeba právě taková krásná babočka kopřivová nebo modrásek bahenní, které snad zahlédneme při našich vycházkách k řece. Prohlédneme si obrázky těchto motýlů.

Obr. č. 9 Životní cyklus

Dostupné z:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c1/Gulf_Fritillary_Life_Cycle.svg

Postup a organizace:

Vycházka k řece Vltavě na cyklostezku z Českých Budějovic na Hlubokou u vyústění ulice Kubatova na náplavku na svahu k Vltavě.

Pohybové činnosti:

Vycházka do okolí mateřské školy s pozorováním.

Výtvarné činnosti:

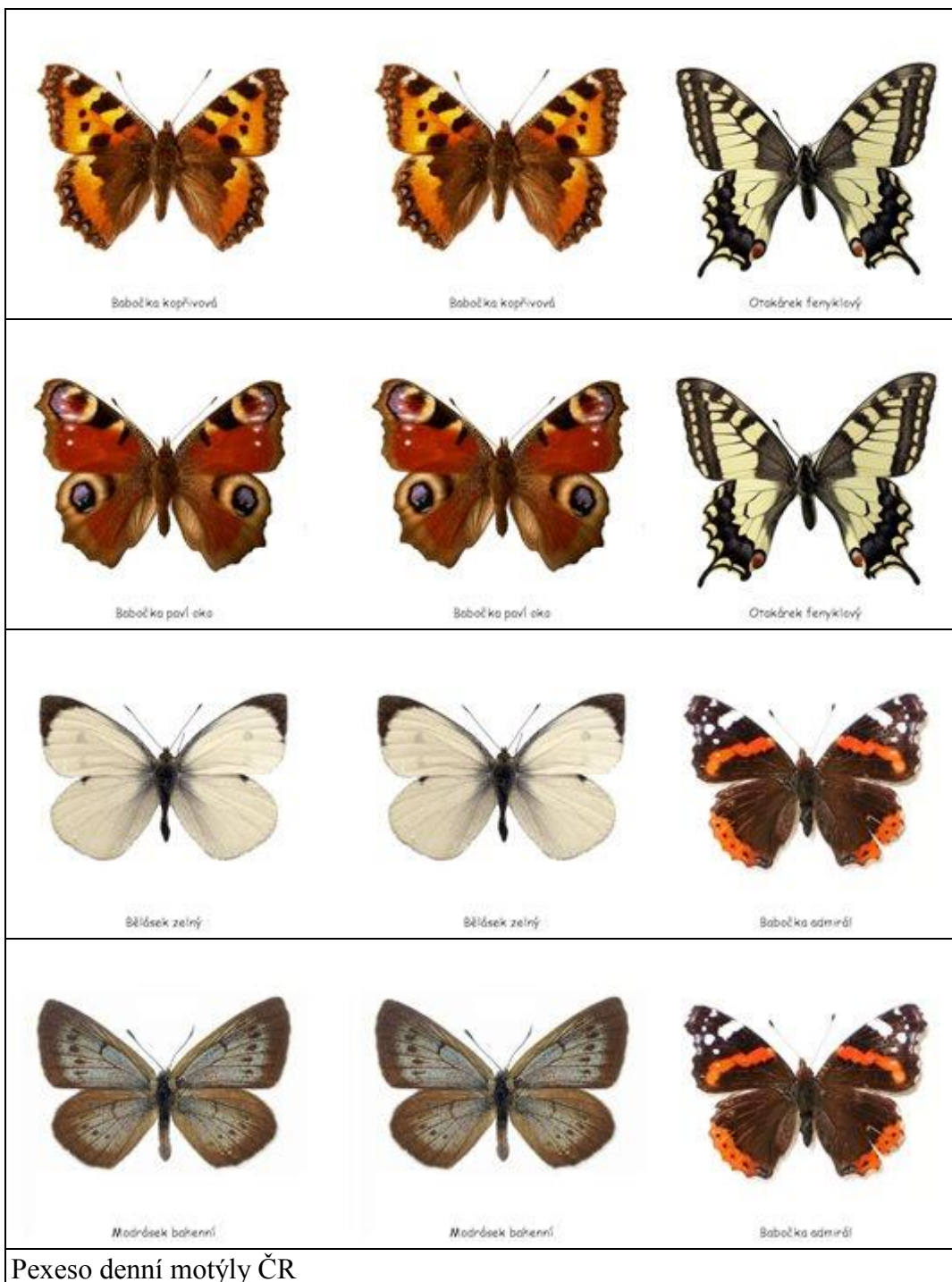
Podle šablony si děti vystříhnou ze čtvrtky obrys motýla a nabarví jednu polovinu temperovými barvami a obtisknou ji na druhou stranu.

Pomůcky:

Obrázky modráska bahenního dostupné z <http://www.c-budejovice.cz/cz/zivotni-prostredi-bydleni-doprava/ochrana-prirody/stranky/projekty-na-zvyseni-druhove-diverzity-mestske-aglomerace.aspx#prettyPhoto>, šablona ve tvaru motýla, čtvrtky, temperové barvy, nůžky, tužka.

Obrázky Babočky kopřivové dostupné z <http://www.naturfoto.cz/babocka-koprivova-fotografie-1563.html>

Pexeso s denními motýly České Republiky dostupné z:
<http://www.pexeso.net/denni-motyli-cr/06533>

Výukový program 3. Chceme motýly v naší školce

Název tematického celku: Chceme motýly v naší školce

Věk dětí: od 4 let do 7 let, smíšená třída

Počet zapsaných dětí: 12

Text pro učitele

K lepšímu situace světlomilných motýlů můžeme přispět i my na našich zahradách. Můžeme připravit osvětlené záhony a rostliny bohaté na nektar, které přilákají pestrobarevné motýly. Za vhodné prostředí pro motýly se považuje zahrada v přírodním stylu. Například malá louka, kterou nikdo pravidelně neseká, je plná hlaváče, chrastavce, kerblíku, kopřivy a dalších rostlin. Pro potřeby mateřských škol postačí ponechat část školní zahrady pravidelně neposečenou. Můžeme ji obohatit semeny rostlin, které jsou typické pro louky. Taková osiva jsou běžně dostupná.

Text pro děti

Chceme motýly na naší školní zahradě? Pokud ano, můžeme naši zahradu upravit tak, aby se v ní motýlům líbilo. Motýly potřebují pro svůj život květy, ale i vysokou trávu, kde se líbí jejich housenkám. Proto necháme část naší zahrady neposekanou a posečeme ji později.

Postup a organizace:

S vedením školy se domluví změna způsobu sečení školní zahrady. Vymezí se prostory, které nebudou sečeny společně s ostatními. S dětmi projdeme zahradu a necháme je pozorovat, co se změnilo. Kde je tráva vysoká a kde je nízká. Dlouhodobým pozorováním při pobytu na školní zahradě sledujeme výskyt

motýlů. Děti se učí všímat si motýlů. Sledovat jejich pohyb a při vhodné příležitosti i jejich tvar, barvu.

Pohybové činnosti:

Pobyt na školní zahradě a pozorování.

Výtvarné činnosti:

Hedvábné papíry různých barev nastříháme na čtverce velikosti 10 cm na 10 cm a poskládáme do harmoniky. V půlce sepneme harmoniku kolíčkem na prádlo. Kolíčky můžeme ozdobit barvami na sklo, tavnou pistolí dolepit korálky jako oči.

Hudební činnosti, básničky, hry:

Motýl

Poletuje motýl tiše, (chůze po prostoru na špičkách)

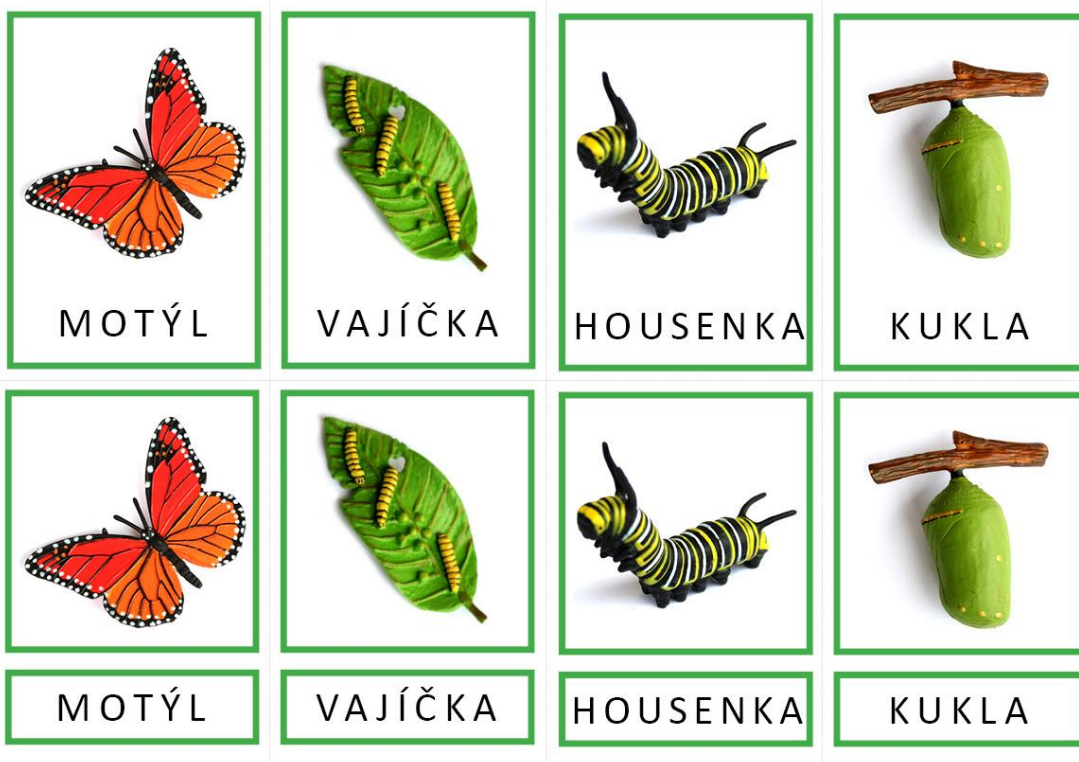
křídylka má jako z plyše.

Dosedne na kytičku, (dřep)

odpočívá chvíličku, (odpočívání v dřepu)

pak poletí zase dál, (běh po prostoru)

jako by se děti bál.

Pohádka:

Maková panenka

Václav Čtvrtek

Motýl Emanuel seděl smutný na okraji makového pole a najednou se objevila Maková panenka. Emanuelovi se moc líbila. Začal se z té radosti klanět na všechny strany.

V tom přiletěl kos a sezobl Emanuelovi cylindr. Emanuel si hned posadil Makovou panenku na křídla a letěl s ní za chytrou makovicí, zeptat se, jak dostat cylindr zpátky.

Makovice se otrásla a vysypala Makové panence pár zrníček na dlaň se slovy:

„V každém zrníčku je dost spaní na jednu noc.“

A tak Maková panenka s motýlem Emanuelem letěli hledat kosa. Ale kos si máku ani nevšiml.

Smutný Emanuel přemýšlel, co dál a Maková panenka zvolala:

„On chodí spát podle sluníčka.“

„Tak teda,“ řekl Emanuel, *„uspíme sluníčko.“*

Sluníčko souhlasilo a jak po máku usnulo, usnul i kos. Motýl Emanuel si tedy mohl vzít svůj cylindr.

A celý šťastný třikrát smekl: poprvé před Makovou panenkou, podruhé před sluníčkem a potřetí jen tak pro radost...

Omalovánky:

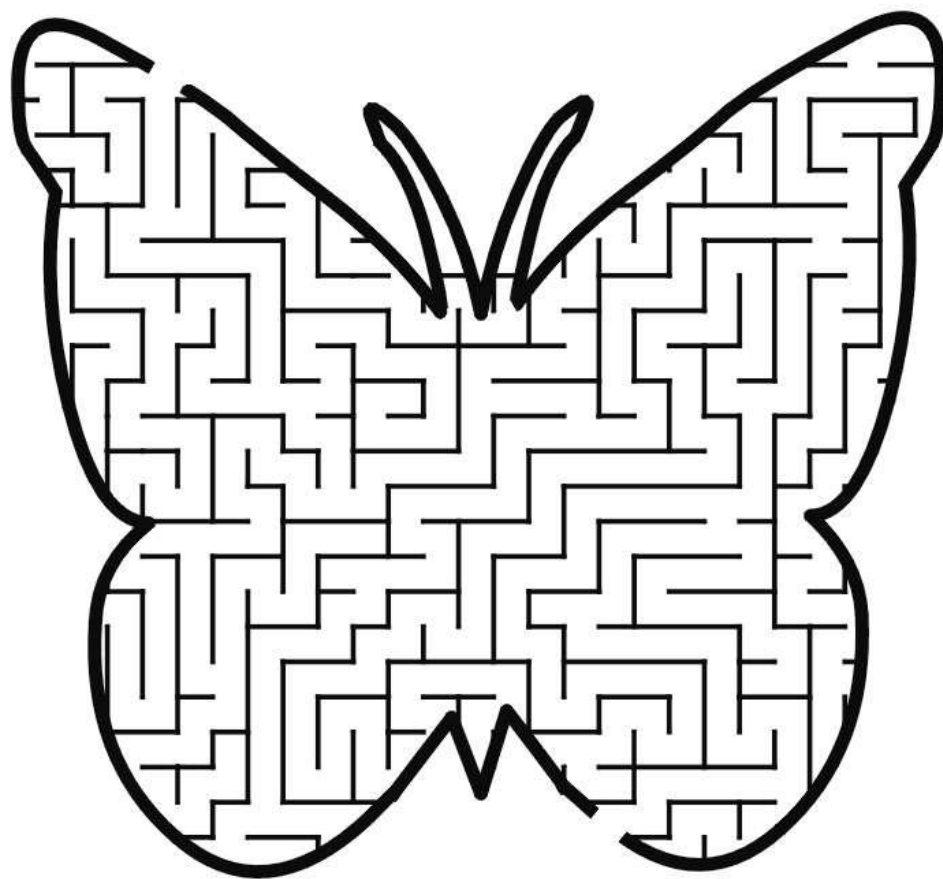

i-creative.cz

Pomůcky: barvy na sklo, hedvábný papír, nůžky, tužka, pastelky

Pracovní list:

©2010 www.PrintActivities.com

i-creative.cz

Výukový program 4. Chceme brouky v naší školce

Název tematického celku: Chceme brouky v naší školce

Věk dětí: od 4 let do 7 let, smíšená třída

Počet zapsaných dětí: 12

Text pro učitele

Možnou formou ochrany hmyzu v mateřské škole jsou tzv. loggery neboli broukoviště. Jedná se o skupinu kmenů nebo jejich částí. Mohou mít různý rozměr. Z jedné třetiny bývají zapuštěné v zemi nebo volně položené. Určené jsou hlavně pro druhy vázané na mrtvé dřevo. Dále jsou využívána pro ekologickou výchovu. Bývají doplněna o informační tabule. Umísťují se na veřejná místa, aby se snížilo riziko rozkradení dřeva. Takové broukoviště může být postaveno i na běžné zahradě na slunném místě, kde ukotvíme kmeny, špalky, větve nejlépe z dřeva tvrdých listnáčů ideálně z dubu. Pokud není možné realizovat broukoviště v areálu školy, můžeme využít informačních tabulí z naučných stezek. U řeky Vltavy na cyklostezce směrem na Hlubokou na Vltavou najdeme právě takovou informační tabuli u vybraného stromu.

Text pro děti

Známe broučky z pohádek, známe broučky z naší školní zahrady. Někteří žijí v trávě a někteří ve stromech a jiní jinde. Abychom si je mohli prohlédnout a dozvědět se o nich něco nového, tak se na ně půjdeme podívat k řece. U řeky Vltavy je cyklostezka a jeden vybraný strom, který už je velmi starý a jeho dřevo je mrtvé. A právě v něm žije mnoho brouků. U toho stromu je informační tabule, která nám prozradí něco nového o životě brouků.

Poslechneme si společně pohádku od Ondřeje Sekory o Ferdovi Mravencovi a broukovi Pytlíkovi a housence.

(dostupné z <http://www.supraphonline.cz/album/781-sekora-prihody-ferdy-mravence-a-brouka-pytlika?trackId=11798>)

Postup a organizace:

Vycházka do okolí mateřské školy a pozorování.

Pohybové činnosti:

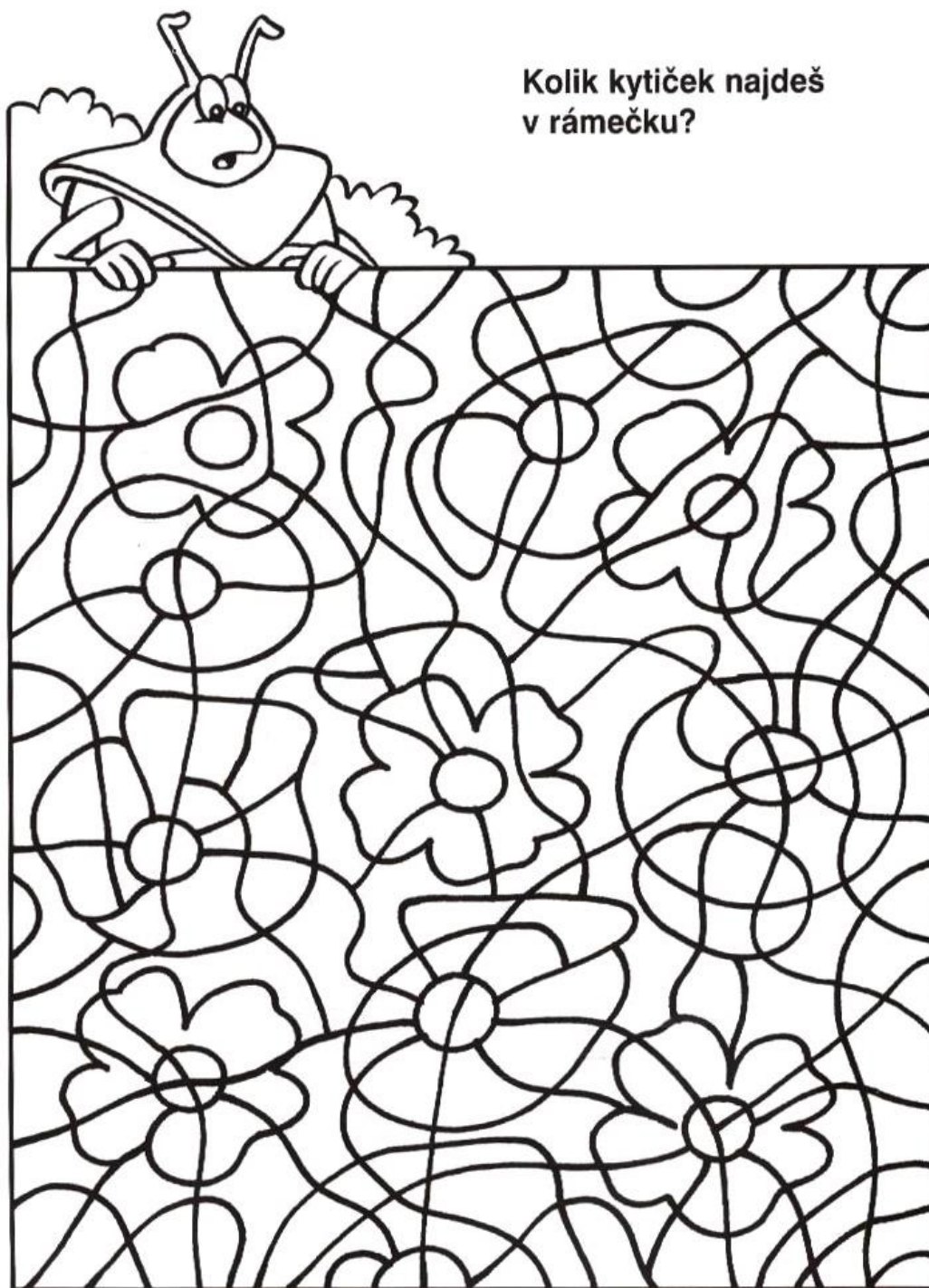
Vycházka do okolí mateřské školy.

Výtvarné činnosti:

Prohlížení obrázků s brouky a kreslení. Vyplňování pracovního listu.

Výroba stromu z kartonu.

**Kolik kytiček najdeš
v rámečku?**

Hudební činnosti, básničky:

BROUČEK

Malý brouček spinkal v trávě,	(dřep, spíme)
probudil se dneska právě.	(do stoje, protahovat se)
protáhl si nožičky,	(protahovat nohy)
hlavičku i ručičky.	(protahovat hlavu a ruce)
na nohy vzal bačkorky	(ruka ukazuje na nohy)
a utíkal do školky.	(běh na místě)
tak je tady všechny máme	(děti běží k pí. uč.)
a hezky se přivítáme.	(všichni se obejmout)
„Dobrý den!“	(uklonit se, pozdravit)

Pomůcky: pracovní list, tužka

Realizace výukových programů

Výuka s využitím výukových programů navržených pro potřeby této bakalářské práce byla realizována a ověřena v praxi v Mateřské škole pro zrakově postižené v Českých Budějovicích. Výukové programy si vyzkoušely děti ze třídy Berušek. Činnosti s dětmi vyzkoušely jejich třídní učitelky Mgr. Anna Suchanová a Mgr. Zdeňka Vejdělková. Vzhledem k přítomnosti smyslového postižení musely být u vybraných dětí přizpůsobeny podmínky při vyplňování pracovních listů. Např. využitím televizní lupy, ECO lupy, světelného panelu, sklopné lavice. Realizace programů byla vyzkoušena v průběhu školního roku 2014/2015. Výuka probíhala ve třídě, na školní zahradě a v okolí mateřské školy. Většinu dětí činnosti zaujaly. Největší zájem vzbudili výtvarné aktivity a pobyt venku.

Závěr

V rámci bakalářské práce byl vytvořen návrh výukových programů se zaměřením na ochranu přírody, které mohou být využity v praxi v mateřských školách a jsou určeny předškolním dětem. Při tvorbě výukových programů jsem vycházela ze zkušeností z mojí učitelské praxe a poznatků získaných při studiu literatury na dané téma. Celé portfolio by mělo inspirovat učitele k častějšímu pobytu venku a poznávání okolí mateřské školy.

Seznam literatury

Bureš J., 1997: Ekologická výchova v mateřských a základních školách. Pardubice: Ekocentrum Paleta, 52s.

Dostál M., Opravilová E., 1985: Úvod do předškolní pedagogiky. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 256 s.

Gillernová I., Mertin V., 2003: Psychologie pro učitelky mateřské školy. Praha: Portál, 232s.

Kolář F., Matějků J., Lučanová M., Chlumská Z., Černá K., Prach J., Baláž V., Fajteisek L., 2012: Ochrana přírody z pohledu biologa. Praha: Dokořán, 213 s.

Konvička M., 2007: Motýli v ČR vymírají, česká ochrana přírody selhává. Ekolist.

Dostupné z: <http://ekolist.cz/cz/publicistika/rozhovory/martin-konvicka-motyli-v-cr-vymiraji-ceska-ochrana-prirody-selhava>

Králíčková S., Ditrich T., 2011: Poklady pro psaní kvalifikačních prací. [cit. 17.4. 2015]. Dostupné z: http://www.pf.jcu.cz/stru/katedry/bi/Podklady_kvalifikacni_prace.pdf

Kyrian R., 2014: Projekty na zvýšení druhové diverzity městské aglomerace. C-budejovice.cz.

Dostupné z: <http://www.c-budejovice.cz/cz/zivotni-prostredi-bydleni-doprava/ochrana-prirody/stranky/projekty-na-zvyseni-druhove-diverzity-mestske-aglomerace.aspx>

Leblová E., 2012: Environmentální výchova v mateřské škole. Praha: Portál, 176 s.

Marklíková D., 2009: Chcete-li mít zahradu plnou motýlů, vsaďte na ty správné květiny a keře. Hobby.idnes.cz

Dostupné z: http://hobby.idnes.cz/chcete-li-mit-zahradu-plnou-motyly-vsadte-na-ty-spravne-kvetiny-a-kere-1eq-/hobby-zahrada.aspx?c=A090702_143424_hobby-zahrada_mce

Máchal A., 2000: Průvodce praktickou ekologickou výchovou. Brno: Rezekvítek, 205 s.

Monatová L., 1994: Pedagogika speciální. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 199 s.

Opravilová E., 1980: Metodika seznamování dětí s přírodou. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 264 s.

Pipeková J., 2006: Kapitoly ze speciální pedagogiky. Brno, Paido, 404 s.

Vítková Z., 2011: Broukoviště – hmyzí domov na vaší zahradě. Dostupné z: <http://ekolist.cz/cz/zelena-domacnost/rady-a-navody/broukoviste-hmyzi-domov-na-vasi-zahrade>

Vítková Z., 2015: Jak pomoci včelám a čmelákům na své zahradě? Nechte ji vykvést. Ekolist.
Dostupné z: <http://ekolist.cz/cz/zelena-domacnost/rady-a-navody/jak-pomoci-vcelam-a-cmelakum-na-sve-zahrade-nechte-ji-vykvest>

Internetové zdroje

<http://eschovka.cz/product/?pid=405>

<http://www.predskolaci.cz/motyl-2/10734>

<http://www.cesky-jazyk.cz/ctenarsky-denik/vaclav-ctvrtek/makova-panenka.html>

<http://www.i-creative.cz/2013/05/02/jarni-pracovni-a-grafomotoricke-listy/>

<http://www.i-creative.cz/2013/02/22/makova-panenka-a-motyl-emanuel-omalovanky/>

<http://www.predskolaci.cz/5-aktivit-pro-starsi-deti-pavouci-a-netopyri/16422>

<http://www.pexeso.net/denni-motyli-cr/06533>

[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:D%C4%9B%C4%8D%C3%ADn,_zoologick%C3%A1_zahrada,_Broukovi%C5%A1t%C4%9B_\(2\).jpg?uselang=cs](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:D%C4%9B%C4%8D%C3%ADn,_zoologick%C3%A1_zahrada,_Broukovi%C5%A1t%C4%9B_(2).jpg?uselang=cs)

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/c/c1/Gulf_Fritillary_Life_Cycle.svg

Seznam příloh

Příloha č. 1 Realizace výukového programu č. 2

Příloha č. 2 Realizace výukového programu č. 3

Přílohy

Příloha č. 1 Realizace výukového programu č. 2

Příloha č. 2 Realizace výukového programu č. 3

Kopec na školní zahradě, který se nebude pravidelně kosit

Kopec a zbytek školní zahrady, která se bude nadále pravidelně kosit